

Aleksandra Wronkowska-Elster (<https://orcid.org/0000-0002-2578-1953>)
Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Prawo porównawcze jako narzędzie pracy tłumacza przysięgłego

1. Prawo porównawcze jako metoda osiągnięcia kompetencji tłumacza przysięgłego

Tłumacz przysięgły jako zawód zaufania publicznego należący do grupy zawodów paraprawniczych (przede wszystkim w służbie sądów, policji, prokuratur) wymaga posiadania wielu kompetencji, których brak może skutkować poważnymi, a czasami nawet nieodwracalnymi konsekwencjami¹. Jednakże wśród teoretyków przekładu do dziś nie ma ogólnego konsensusu co do jednoznacznej oraz pełnej definicji kompetencji, jakimi powinny dysponować tłumacz przysięgły jako specjalista językowy. Proces definiowania kompetencji przebiega według Z. Kozłowskiej „w sposób nie całkiem precyzyjny”². Z kolei Boldt³ określa kompetencję jako „warunek osiągnięcia sukcesu i samorealizacji”⁴, a kompetencję specjalistyczną definiuje jako „Zdolność suwerennego zastosowania szerokiej wiedzy specjalistycznej”⁵ oraz „krytyczne i refleksyjne obchodzenie z daną wiedzą specjalistyczną”⁶. Od lat sześćdziesiątych jako obowiązujące uznawano przede wszystkim teorie przekładoznawstwa, określające kompetencje tłumacza głównie jako wiedzę językową i leksykalną (np. kanadyjski lingwista J.P. Vinay⁷). Ogólnie pojmowana, wielopłaszczyznowa i coraz szybciej postępująca globalizacja charakteryzowała się rosnącą specjalizacją i dywersyfikacją w wielu dziedzinach życia. Stawiała ona coraz większe zadania również naukom przekładu, co doprowadziło do ich wyodrębnienia i usamodzielnienia. Wynikiem tego procesu było m.in. poszukiwanie i zdefiniowanie dalszych kompetencji tłumacza, których lista zwiększa się nieprzerwanie do dziś, np. kompetencja medialna⁸.

¹ Por. Artur D. Kubacki, *Błąd krytyczny w tłumaczeniach poświadczonych*, [w:] „Lingua Legis”, 2014, 22, s. 58–68.

² Zofia Kozłowska, *Tłumaczenie pisemne na język polski*, Warszawa 2018, s. 26.

³ Kai-William Boldt, *Erfolg durch Kompetenz*, Darmstadt 2011.

⁴ *Ibidem*, s. 9.

⁵ *Ibidem*, s. 126.

⁶ *Ibidem*, s. 126.

⁷ Por. Jean-Pau Vinay, *Comparative Stylistics of French and English: A methodology for translation*, Amsterdam 1995.

⁸ Por. Katarzyna Stefaniak, *Kompetencja medialna tłumacza*, [w:] *Rocznik Przekładoznawczy*, 2007/2008, 3/4, s. 211–223.

W tym procesie uczestniczą aktywnie również instytucje naukowe (uniwersytety) oraz stowarzyszenia tłumaczy (np. Bundesverband für Dolmetscher und Übersetzer – BDÜ), jak np. Komisja Europejska. Instytucje te jasno określają własne wymagania jako drogowskaz dla swoich studentów, członków, czyli dla osób zainteresowanych procesem tłumaczenia. W poniższej tabeli zestawiono kilka przykładów klasyfikacji kompetencji tłumacza.

Tabela 1. Zestawienie kompetencji tłumacza

Źródło	Kompetencje
Krzysztof Hejwowski ⁹	Znajomość języka wyjściowego i docelowego oraz kultury krajów tych języków, wiedza ogólna i specjalistyczna, sprawności komunikacyjne, wnikliwość w dążeniu do sensu, znajomość teorii tłumaczenia, predyspozycje i cechy charakteru
Zofia Kozłowska ¹⁰	Kompetencje językowe, tłumaczeniowe, kulturowe, specjalistyczne i społeczne
A.D. Kubacki ¹¹	Kompetencje w zakresie tłumaczenia, kompetencje lingwistyczne i tekstowe w języku źródłowym, kompetencje badawcze, pozyskiwanie i przetwarzanie informacji, kompetencje kulturowe, kompetencje techniczne
Jerzy Pieńkos ¹²	Zdolność do odczytania znaczenia w tekście wyjściowym, zdolność oddania znaczenia w języku docelowym bez żadnych zniekształceń, zdolność przechodzenia z języka na język mimo interferencji
BDÜ ¹³	Kompetencje językowe, interkulturalne, merytoryczne, translatoryczne, metodyczne, techniczne, zarządzanie przedsiębiorstwem
Uniwersytet w Hamburgu ¹⁴	Znajomość języka obcego, kompetencja technik tłumaczeniowych, posiadanie co najmniej jednej specjalizacji, kompetencja interkulturalna, kompetencja techniczna, kompetencje miękkie, mobilność, chęć uczenia się przez całe życie, chęć rozwijania nowych dziedzin zawodowych, umiejętność udzielania porad międzykulturowych, umiejętność pracy w zespole, perfekcja (dla tłumaczy pisemnych), szczególna odporność psychiczna i fizyczna (dla tłumaczy ustnych), krytycyzm i zdolność uczenia się

⁹ Krzysztof Hejwowski, *Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu*, Warszawa 2004, s. 154.

¹⁰ Zofia Kozłowska, *Tłumaczenie pisemne na język polski*, Warszawa 2018, s. 26–36.

¹¹ Artur D. Kubacki, *Kształcenie sprawności tłumaczenia na poziomie kolegiálním i uniwersyteckim*, [w:] *Nauczanie języków obcych w szkole wyższej*, Białystok 2008, s. 85–97.

¹² Jerzy Pieńkos, *Podstawy przekładoznawstwa od teorii do praktyki*, Kraków 2003, s. 356.

¹³ *BERUFSBILD Übersetzer Dolmetscher verwandte Tätigkeitsfelder*, https://bdue.de/fileadmin/files/PDF/Mitglieder_DUe/BDUe_Berufsbild.pdf [dostęp: 4.01.2023].

¹⁴ *Dolmetschen und Übersetzen an Gerichten und Behörden*. Pobrano z: <https://www.zfw.uni-hamburg.de/weiterbildung/sprache-kunst-kultur/dolmetschen/material/dolm-flyer-2019.pdf> [dostęp: 4.01.2023].

Komisja Europejska ¹⁵	Umiejętność łatwego przyswajania różnorodnych i często złożonych zagadnień, szybkiego reagowania na zmianę sytuacji, a także sprawnego zarządzania informacjami i komunikowania się, wykazywanie się inicjatywą, wyobraźnia, dociekliwość i motywacja, umiejętność konsekwentnego realizowania zadań i pracy pod presją – autonomicznie lub w zespole – oraz odnajdywania się w wielokulturowym środowisku pracy, umiejętność utrzymywania samodyscypliny wymaganej w pracy dla dużej organizacji publicznej, posługiwanie się w doskonałym stopniu językiem ojczystym/ głównym językiem, obejmujące odpowiednie wykorzystanie wszystkich jego możliwości, w tym także stylistycznych, gruntowna znajomość co najmniej dwóch języków urzędowych UE, w tym co najmniej jednego z następujących języków: angielski, francuski, niemiecki, znajomość zagadnień z zakresu ekonomii, finansów, prawa, techniki i nauk ścisłych
----------------------------------	---

Źródło: opracowanie własne

We wskazanych przykładach pokazano, że wiele kompetencji pokrywa się, a największe różnice dotyczą zwiększania ich zakresu.

W zakresie tłumaczeń z języka niemieckiego pojawia się w Niemczech oraz Szwajcarii dodatkowy czynnik – utworzenie dwóch zakresów kompetencji, ponieważ w tych krajach wyraźnie rozróżnia się między zawodem tłumacza pisemnego i ustnego. Wynikiem tego jest wyodrębnienie dwóch niezależnych zawodów (*Übersetzer/in* – tłumacz pisemny oraz *Dolmetscher/in* – tłumacz ustny), co ma odzwierciedlenie w programie kształcenia (dwa niezależne kierunki) oraz w procesie zaprzysiężenia (dwa osobne akty administracyjne). W związku z tym w fachowej literaturze niemieckojęzycznej napotykamy na rozszerzony zakres kompetencji tłumacza ustnego, który wybiega poza zakres językoznawstwa czy przekładoznawstwa. Według Driesen¹⁶ do niezbędnych kompetencji tłumacza należy ponadto zaliczyć:

- panowanie nad pozycją ciała i dykcją (techniki oddechu, sylwetka w pozycji stojącej oraz siedzącej, naturalne gesty, nawiązywanie kontaktu wzrokowego z rozmówcą, rytm wypowiedzi wraz z przerwami);
- niezawodną pamięć;
- suwerenność w zakresie zasad etykiety tłumacza (stosowanie 1. os. i 3. os. lp., pytania dodatkowe, reakcja na słuszną i niesłuszną krytykę);
- elokwencję językową (swobodny sposób mówienia, poprawna technika czytania).

¹⁵ https://commission.europa.eu/jobs-european-commission/working-eu/translator-profile_pl [dostęp: 18.02.2023].

¹⁶ Christiane Driesen, *Gerichtsdolmetschen*, Tübingen 2018.

Również w Polsce podkreśla się różnice w profilu tłumacza pisemnego i ustnego. P. Korpal¹⁷ definiując kompetencje tłumacza ustnego, uwzględnia elementy psychologii. O ile niezaprzeczalny jest fakt, że skomplikowane procesy psychologiczne odgrywają niezmiernie ważną rolę w procesie tłumaczeń ustnych, o tyle podział P. Korpala (tamże) nie wydaje się dostatecznie precyzyjny¹⁸.

W kwestii tłumaczeń prawnych i prawniczych (zwanym dla uproszczenia dalej tłumaczeniami prawniczymi) – podążając za klasyfikacją J. Gościńskiego¹⁹ tłumacz musi dysponować trzema kompetencjami. Pierwsza z nich to już wymieniona kompetencja językowa, którą w zakresie języka ojczystego tłumacz osiąga, zdając egzamin maturalny, a w kwestii języka obcego – kończąc studia filologiczne. Następnym wyzwaniem jest nabycie umiejętności zastosowania technik translatorycznych, ponieważ posługując się podczas swojej pracy wyłącznie intuicją językową, tłumacz znacznie utrudni proces tłumaczenia. Trzecią kompetencję, która warunkuje dokonanie poprawnego translatu. J. Gościński (tamże) definiuje jako kompetencję merytoryczną. Pod tym pojęciem w pracy tłumacza rozumiemy ponadprzeciętną wiedzę z zakresu prawa i języka prawniczego, którą Ł. Biel²⁰ charakteryzuje jako „znajomość asymetrii między językami oraz różnicami między systemami prawnymi” i opisuje proces tłumaczenia „jako nie tylko operację pomiędzy dwoma językami, ale jako karkołomną ekwilibrystykę między dwoma odrębnymi systemami” (tamże). O tym, jak ważne jest posiadanie tej kompetencji, świadczą dwa przedstawione poniżej przykłady pochodzące z praktyki tłumaczenia prostych terminów z zakresu prawa karnego, tj. z języka polskiego na język niemiecki oraz w kierunku odwrotnym.

W tekście źródłowym pojawia się słowo *oskarżony*. Niedoświadczony tłumacz, który nie posiada słowników specjalistycznych, znajdzie w słownikach ogólnych informację, że niemieckim odpowiednikiem polskiego słowa *oskarżony* jest *Angeklagter*. Natomiast tłumacz posiadający kompetencję merytoryczną wie, że aby poprawnie przetłumaczyć słowo *oskarżony*, musi zdefiniować etap postępowania karnego, w którym tekst źródłowy powstał. Wynika to z faktu, że polskie znaczenie słowa *oskarżony* ma trzy odpowiedniki w języku niemieckim, co uwidocznione zostało w poniższej tabeli:

¹⁷ Paweł Korpal, *Kompetencje tłumacza ustnego*, https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/19329/1/Korpal_2016_Kompetencje%20t%C5%82umacza%20ustnego.pdf [dostęp: 04.01.2023].

¹⁸ Nieprecyzyjność uwidacznia się w klasyfikacji subdyscyplin psychologicznych. Paweł Korpal dzieli kompetencje na poznawcze (kognitywne) oraz psychologiczne. Psychologia poznawcza nazywana również kognitywną jest integralną częścią psychologii, natomiast cechy tłumacza opisane w rozdziale kompetencje psychologiczne dotyczą psychologii osobowości.

¹⁹ Jan Gościński, *Angielskie orzeczenia w sprawach karnych*, Warszawa 2019, s. 226.

²⁰ Łucja Biel, *Integracyjne podejście funkcjonalne w dydaktyce przekładu prawniczego*, https://www.researchgate.net/publication/275932807_Integracyjne_podejscie_funkcjonalne_w_dydaktyce_przekladu_prawniczego [dostęp: 20.12.2022].

Tabela 2. Tłumaczenie terminu *oskarżony*

Etap postępowania karnego	Tłumaczenie słowa <i>oskarżony</i>
postępowanie przygotowawcze (Ermittlungsverfahren)	Beschuldigter
wstępna kontrola sądowa (Zwischenverfahren)	Angeschuldigter
postępowanie główne (Hauptverfahren)	Angeklagter

Źródło: opracowanie własne

Jeżeli tłumacz dokona błędnego wyboru terminu *oskarżony*, może dojść do poważnych konsekwencji, np. niemiecki adwokat błędnie określi etap przebiegu postępowania i podejmie niewłaściwe kroki.

Podobna sytuacja ma miejsce, jeżeli tekst źródłowy jest napisany w języku niemieckim. Jako przykład posłużą trzy podstawowe pojęcia prawne: *Klage*, *Anklageschrift*, *öffentlicheKlage*. W celu poprawnego ich zastosowania niezbędna jest głębsza analiza znaczenia terminów, która umożliwi tłumaczowi właściwe użycie, co przedstawione zostało w poniższej tabeli:

Tabela 3. Porównanie znaczenia pojęć: *Klage*, *Anklage*, *öffentliche Klage*

Kryterium	<i>Klage</i>	<i>Anklageschrift</i>	<i>Öffentliche Klage</i>
zakres zastosowania	prawo cywilne	prawo karne	prawo karne w pismach teoretycznych
tłumaczenie na język polski	pozew	akt oskarżenia	akt oskarżenia

Źródło: opracowanie własne

W zestawieniu ukazano, że tłumacz musi znać zakres zastosowania pojęcia, czyli w powyższym przykładzie musi rozróżnić między prawem cywilnym a karnym, i następnie – dokonując tłumaczenia – znać kontekst, w jakim będzie ten termin stosowany.

Przedstawione powyżej przykłady mają wyraźną cechę wspólną. Warunkiem dokonania poprawnego przekładu było zastosowanie porównania między dwoma systemami prawnymi. Zatem prawo porównawcze odgrywa niezmiernie ważną rolę w pracy tłumacza przysięgłego, a tłumacząc teksty prawnicze, tłumacz musi zawsze być świadomy podobieństw i różnic między odpowiednimi systemami prawnymi. G.R. de Groot²¹ (2001: 222–239) określa porównywanie prawa jako *Kerntätigkeit*, czyli podstawową czynność podczas tłumaczenia terminologii prawniczej.

²¹ Por. Gerard-René de Groot, *Rechtsvergleichung als Kerntätigkeit bei der Übersetzung juristischer Terminologie*, https://www.researchgate.net/publication/334005694_Rechtsvergleichung_als_Kerntätigkeit_bei_der_Übersetzung_juristischer_Terminologie [dostęp: 16.11.2022].

2. Pojęcie, historia oraz istota prawa porównawczego

2.1. Zarys historyczny prawa porównawczego

Prawie 100 lat temu niemiecki psycholog H. Ebbinghaus w 1908 stwierdził, że psychologia ma bardzo długą przeszłość, ale krótką historię. Tym zdaniem bardzo dobrze oddano istotę również zarysu historii prawa porównawczego. Dla A. Madeji²² porównania „są stałym i niezbędnym elementem naszego poznania, a komparatystyka jest nauką stosowaną od czasów starożytnych, choć naukowe określenie metod komparatystyki prawnej jest sprawą stosunkowo nową”.

Proces porównywania elementów prawnych powstawał i rozwijał się nieświadomie już wraz z powstawaniem struktur społecznych. R. Tokarczyk²³ twierdzi, że „porównywanie różnych praw stało się faktem, kiedy poszczególne grupy społeczne osiągnęły poziom samoświadomości odrębnego charakteru własnych praw” (tamże). Z biegiem czasu kontakty między różnymi społecznościami były coraz bardziej intensywne, co prowadziło do zwiększenia możliwości znalezienia podobieństw i różnic w systemach prawnych, a charakter stosunków między tymi grupami społecznymi, a później narodami odzwierciedlał się w sposobie porównywania prawa. Im bardziej stosunki były przyjazne i partnerskie, tym bardziej koncentrowano się na podobieństwach między systemami prawnymi. W momencie, kiedy stosunki międzypaństwowe pogarszały się, zmieniał się również ton stosowanych porównań, które rozwijały się w kierunku akcentowania różnic i podkreślenia wyższości własnego systemu prawnego. R. Tokarczyk²⁴ określił ten kierunek jako kontrastowe prawo porównawcze.

Pierwsze ślady porównawczych opisów praw prowadzą do starożytnego Egiptu i Mezopotamii. Ówczesni naukowcy, czyli myśliciele, posługiwali się porównaniem jako metodą badawczą prowadzącą do tworzenia własnej myśli prawnej. Podobnie jak w przypadku większości nauk humanistycznych i społecznych – mówiąc o początkach prawa porównawczego nie można pominąć Platona (dzieło *Prawa*) oraz Arystotelesa (dzieło *Ustrój polityczny Aten*), którzy – dokonując porównania i analizy ustrojów greckich miast-państw – tworzyli własne wizje ustroju państwa. Krytycznie odnosi się R. Tokarczyk²⁵ do rozwoju, a raczej jego braku w okresie średniowiecza, podkreślając brak oryginalnej myśli z zakresu komparatystyki prawniczej (z wyjątkiem powstania odrębnych kierunków prawa na Wyspach Brytyjskich). Zgodnie ze średniowieczną doktryną podbojów militarnych zamiast do wymiany dóbr (w tym intelektualnych) oraz powstania łańcuchów zobowiązań warunkujących rozwój społeczności²⁶ dochodziło do narzucenia podbitym narodom swoich

²² Por. Andrzej Madeja, *Komparatystyka konstytucyjnoprawna. Antecedencje, ewolucja, przewidywane kierunki rozwoju*, <https://apcz.umk.pl/SIT/article/view/SIT.2010.006> [dostęp: 20.09.2022].

²³ Roman Tokarczyk, *Komparatystyka prawnicza*, Warszawa 2008, s. 13.

²⁴ *Ibidem*, s. 13.

²⁵ *Ibidem*, s. 43–44.

²⁶ Por. Robert Cialdini, *Wywieranie wpływu na ludzi*, Sopot 2022, s. 38.

systemów i ideologii. Czas humanizmu to zwrócenie się ku kulturze starożytnej oraz stopniowe wyzwolenie z przeogromnego wpływu kościoła w postaci trwającego do dziś ruchu reformacyjnego, co doprowadziło do rozwoju komparatystyki prawniczej. Do znaczących osiągnięć mających charakter przede wszystkim porównań ustrojowo-politycznych R. Tokarczyk²⁷ zalicza idee niemieckich prawników i myślicieli: G.A. Struvego, S. Strycka oraz pochodzącego z Francji J. Bodina, które powstały w wyniku porównania zasad ustrojowych.

W oświeceniu szczególnym zainteresowaniem cieszyła się idea prawa natury i jej porównanie z prawem stanowionym, co oznacza następny krok w rozwoju komparatystyki prawniczej (np. Monteskiusz i jego dzieło *O duchu praw*). Do dalszego rozkwitu komparatystyki prawnej przyczynił się niemiecki prawnik P.J. Aselm von Feuerbach, którego prace o muzułmańskim prawie karnym (*Versuch einer Kriminal-Jurisprudenz des Korans*) są przykładem intensywnych i profesjonalnych badań z zakresu prawa porównawczego. Symbolicznym punktem narodzin komparatystyki prawniczej jest zorganizowany przez É. Lamberta i R. Saleillesa *Międzynarodowy Kongres Prawa Porównawczego*, który odbył się w Paryżu w roku 1900. Sformułowano na nim cele oraz funkcje prawa porównawczego. To właśnie podczas tego wydarzenia dokonano pierwszych kroków w unifikacji praw różnych państw.

Proces globalizacji, który w XX wieku nabierał znacznej prędkości, doprowadził do zwiększenia zakresu badań porównawczych, a powstanie i rozszerzanie Unii Europejskiej nadało im praktyczny charakter.

2.2. Prawo porównawcze versus komparatystyka prawnicza

W polskiej terminologii prawniczej znajdujemy pojęcia, których zakres semantyczny jest węższy niż ich ekwiwalenty w językach obcych. Przykładem tego jest przyjęty za B. Wróblewskim²⁸ podział na język prawa (czyli język prawodawcy) oraz język prawniczy (język opisujący język prawodawcy). Paradoks stanowi fakt, że w języku niemieckim będącym językiem pluricentrycznym stosuje się tylko jedno określenie *Rechtssprache*. Podobną sytuację mamy w przypadku, gdy chcemy określić proces porównywania prawa. W języku angielskim mówimy o *comparative law*, we francuskim *dirittocomparat*, w hiszpańskim *derechocomprado*, w rosyjskim *srawnitelnoje prawo*, w niemieckim *Rechtsvergleichung*²⁹. Przeprowadzony przez autorkę niniejszego artykułu eksperyment wśród prawników niemieckich wykazał, że o ile każda pytana osoba była w stanie podać znaczenie słowa *Rechtsvergleichung*, o tyle słowo *Komparatistik* jest pojęciem nieznanym. W polskiej terminologii znane są oprócz szeroko stosowanego prawa porównawczego inne pojęcia, takie jak: prawo komparatystyczne, komparatystyka prawnicza, porównawcza nauka prawna³⁰.

²⁷ Roman Tokarczyk, *Komparatystyka prawnicza*, Warszawa 2008, s. 44.

²⁸ Por. Bronisław Wróblewski, *Język prawny i prawniczy*. Kraków 1948.

²⁹ Por. Gerhard Köbler, *Juristisches Wörterbuch*. München 1999, s. 342.

³⁰ Por. Iwona Szymczak, *Metoda nauki o porównywaniu systemów prawnych*, <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/rpeis/article/view/1791> [dostęp: 28.03.2023].

Wśród polskich teoretyków oraz praktyków do dziś trwa dyskusja, czy wskazane pojęcia należy uznać za synonimy. W *Encyklopedii PWN* pod pojęciem *prawo porównawcze* oraz *komparatystyka prawnicza* znajduje się taka sama definicja:

prawo porównawcze, metoda prawno-porównawcza badania prawa, zw. też komparatystyką prawniczą, jedno z podejść badawczych traktowane jako odrębna metoda badań w zakresie nauk prawnych, polegająca na porównywaniu systemów prawnych i poszczególnych instytucji prawa oraz doktryn prawnych w różnych państwach³¹.

W swoich rozważaniach na temat niedoskonałości tych pojęć R. Tokarczyk³² bazuje na ogólnym podziale nauk na praktyczne i teoretyczne. Prawo porównawcze autor ten zalicza do nauk praktycznych, a komparatystykę do tzw. badań podstawowych, charakterystycznych dla nauk teoretycznych. Przyjmując, że ten podział jest właściwy, tłumacz w swojej codziennej pracy posługuje się prawem porównawczym.

2.3. Istota i formy prawa porównawczego

Omawiana dywersyfikacja nazw związanych z porównywaniem prawa wynika z faktu, że nadal trwa spór dotyczący desygnatu prawa porównawczego, który doprowadził do powstania skrajnych teorii. R. Tokarczyk³³ uważa, że ze względu na brak norm porównawczych pojęcie prawo porównawcze nie ma wyrazistego desygnatu. Natomiast I. Szymczak³⁴ wymienia aż trzy desygnaty, czyli prawo porównawcze jest nauką, metodą naukową oraz rezultatem badań. Rozważania w kwestii, czy prawo porównawcze spełnia warunki, które pozwolą zaliczyć go do dyscyplin naukowych, czy jest ono metodą naukową, są niezmiennie prowadzone do dziś na całym świecie, co utrudnia osobom, które nie są prawnikami zrozumienie istoty prawa porównawczego. Podkreśla to K.H. Ebert³⁵, który wskazany problem opisuje w następujący sposób:

Czym jest prawo porównawcze, nie da się sensownie przedstawić jako definicję w formie krótkiej formułki. Sensowniejszym wydaje się opis tego czym jest zawartość oraz metoda prawa porównawczego. Prawo porównawcze jest szczególną gałęzią nauk prawnych, jej przedmiotem jest porównanie dwóch lub kilku porządków prawnych. [...] Prawo porównawcze jest [...] naukowym poznaniem wynikającym z opracowania podobieństwa oraz identyczności lub różnic.

Na szczególną uwagę zasługuje opis istoty prawa porównawczego A. Wróbla³⁶. Swoje badania prawno-porównawcze wykorzystuje on w tłumaczeniach prawniczych

³¹ <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/prawo%20por%C3%B3wnawcze.html> [dostęp: 4.01.2023]; <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/komparatystyka%20prawnicza.html> [dostęp: 4.01.2023].

³² Roman Tokarczyk, *Komparatystyka prawnicza*, Warszawa 2008, s. 26.

³³ *Ibidem*, s.26.

³⁴ Por. Por. Iwona Szymczak, *Metoda nauki o porównywaniu systemów prawnych*, <https://presto.amu.edu.pl/index.php/rpeis/article/view/1791> [dostęp: 28.03.2023].

³⁵ Kurt Hanns Ebert, *Rechtsvergleichung*, Bern 1978, s.21.

³⁶ Andrzej Wróbel, *Badania prawno-porównawcze w prawie karnym na przykładzie systemów prawa karnego Polski, Ukrainy oraz Rosji – od teorii po praktykę*, s- 265–266, <https://ruj>.

na języki: ukraiński, rosyjski, szwedzki oraz angielski i dlatego analiza jego badań stanowi istotną wskazówkę w procesie dydaktycznym tłumaczy. Według niego

[...] prawo porównawcze nie jest dziedziną prawa, ale metodą oceny i refleksji prawnej. Istotą prawa porównawczego jest powiązanie treści, celów i celów obcego porządku prawnego z treścią, celami i celami innego porządku prawnego (najczęściej krajowego). Spór dotyczy tego czy prawo porównawcze, jest zestawem instrumentów pomocnych przy porównywaniu czy też czymś więcej. Stoję na stanowisku, że czymś więcej – czyli dyscypliną naukową, przyjmując w uproszczeniu wpływ na prawo stanowione, efekty pracy. Tym bardziej, że w ramach konkretnych gałęzi prawa, np. prawa karnego, wydziela się od wielu lat prawo karne porównawcze. Wśród osób zajmujących się prawem porównawczym za poglądem tym opowiada się również prof. M. Bogdan ze Szwecji i wiele innych naukowców³⁷.

Podczas prób zrozumienia istoty prawa porównawczego pomocna może okazać się analiza jego typologii. Najczęściej stosuje się podział na makro- oraz mikroporównywanie. Do makroporównywania należą m.in.: analiza źródła prawa porównywanych krajów, ideologia prawna (np. wpływ religii na prawo) porównywanych krajów, oddziaływanie na siebie systemów prawnych tych samych rodzin prawnych (np. recepcja prawa karnego angielskiego przez systemy prawa karnego Stanów Zjednoczonych oraz Australii), oddziaływanie na siebie systemów prawnych z różnych rodzin prawnych, oddziaływanie prawa karnego międzynarodowego i europejskiego na prawo karne poszczególnych państw³⁸. S. Pommer³⁹ określa tę grupę jako porównanie strukturalnych cech systemów prawnych lub modeli prawnych czy tradycji prawa. Natomiast pojęcie mikroporównywanie odnosi się do analizy porównawczej na przykład aktów prawnych albo ich części, stosownych przepisów aktów prawnych, porównywanych systemów prawnych, odpowiednich instytucji prawnych działających w ramach systemów prawnych porównywanych systemów, definicji przedstawionych w doktrynie porównywanych państw, orzeczeń sądów porównywanych krajów⁴⁰, czyli porównawcze zestawienie pojedynczych regulacji lub

uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/38043/wrobel_badania_prawnoporownawcze_w_prawie_karnym_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y [dostęp: 04.10.2022].

³⁷ Cytat pochodzi z korespondencji autorki niniejszego opracowania z Aleksandrem Wróblem (10.10.2022).

³⁸ Andrzej Wróbel, *Badania prawnoporównawcze w prawie karnym na przykładzie systemów prawa karnego Polski, Ukrainy oraz Rosji – od teorii po praktykę*, s. 265–266, https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/38043/wrobel_badania_prawnoporownawcze_w_prawie_karnym_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y [dostęp: 04.10.2022].

³⁹ Sieglinde Pommer, *Rechtsübersetzung und Rechtsvergleichung*, Frankfurt nad Menem 2006, s. 85.

⁴⁰ Andrzej Wróbel, *Badania prawnoporównawcze w prawie karnym na przykładzie systemów prawa karnego Polski, Ukrainy oraz Rosji – od teorii po praktykę*, s. 265–266, https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/38043/wrobel_badania_prawnoporownawcze_w_prawie_karnym_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y [dostęp: 04.10.2022].

instytucji prawnych różnych porządków prawnych⁴¹. W innych podziałach rozróżnia się prawo porównawcze stosowane (charakter praktyczny) i dogmatyczne (charakter czysto naukowy, a także horyzontalne (czasowo zbliżono do siebie) oraz wertykalne (porównanie w różnych etapach czasowych).

2.4. Cele prawa porównawczego

W przeciwieństwie do zróżnicowanych poglądów na temat istoty prawa porównawczego istnieje zgodność w zdefiniowaniu funkcji i zadań, jakie spełnia prawo porównawcze.

Do najważniejszych funkcji i zadań prawa porównawczego zaliczamy:

- funkcję poznawczą – zdobywanie wiedzy o współzależnościach, procesach, przyczynach i prawidłowościach innych rzeczywistości prawnych⁴²;
- funkcję prawotwórczą – instrument stosowany w praktyce i teorii prawa w celu tworzenia prawa⁴³;
- funkcję unifikacyjną – podstawa ujednoczenia prawa – szczególnie w UE⁴⁴;
- funkcję dydaktyczną – porównanie jako instrument dostrzegania własnych słabości⁴⁵.

Dla procesu przekładu zastosowanie znajduje funkcja poznawcza.

3. Zastosowanie prawa porównawczego w pracy tłumacza przysięgłego

Specjalizacją tłumacza przysięgłego są przekłady prawnicze, które obejmują szeroki zakres tekstów ze wszystkich dziedzin prawa. Metodą, która w efektywny sposób pomoże osiągnąć niezbędne kompetencje w dokonywaniu tłumaczeń prawniczych, jest dokonywanie wielopłaszczyznowych porównań obejmujących poza porównaniami terminologii prawniczej również porównania prawniczo-językowe oraz prawniczo-kulturowe. Poniżej przedstawiono przykłady praktycznego zastosowania prawa porównawczego w zakresie języka niemieckiego.

3.1. Porównania terminologii prawniczej

Pomimo silnego wpływu prawa rzymskiego oraz języka łacińskiego na rozwój prawa polskiego i niemieckiego w wielu przypadkach nie doszło do powstania precyzyjnych

⁴¹ Sieglinde Pommer, *Rechtsübersetzung und Rechtsvergleichung*, Frankfurt nad Menem 2006, s. 85.

⁴² Ingrid Simmonaes, *Juristisches Übersetzen – Vergleich als Grundlage der Erkenntnis*, s. 209, http://www.trans-kom.eu/bd06nr01/trans-kom_06_01_09_Simmonaes_Juristisch.20130701.pdf [dostęp: 04.10.2022].

⁴³ Roman Tokarczyk, *Komparatystyka prawnicza*, Warszawa 2008, s. 206.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 208.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 200.

ekwiwalentów terminologicznych. Dokonanie poprawnego tłumaczenia wiąże się więc z konsekwentnym procesem porównywania, zostanie zobrazowane na przykładzie kwalifikacji przestępstw, a także terminów *śledztwo* i *dochodzenie* oraz *Ermittlungsverfahren*:

(a) Kwalifikacja przestępstw

W polskim i niemieckim prawie karnym obowiązuje dwupodział przestępstw, które dzielimy na zbrodnie i występki, jednakże w ich kwalifikacji występują wyraźne różnice, co ukazane zostało w poniższej tabeli:

Tabela 4. Porównanie kwalifikacji przestępstw w polskim i niemieckim kodeksie karnym

Kodeks	Zbrodnia	Występek
polSKI Kodeks karny art. 7 ust. 1–3	czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 albo karą surowszą	czyn zabroniony zagrożony grzywną powyżej 30 stawek dziennych albo powyżej 5000 złotych, karą ograniczenia wolności przekraczającą miesiąc albo karą pozbawienia wolności przekraczającą miesiąc
niemiecki Kodeks karny art. 12 ust. 1–2	czyny zabronione, zagrożone karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od jednego roku lub czas dłuższy	czyny zabronione, zagrożone karą pozbawienia wolności na czas krótszy niż jeden rok lub karze grzywny

Źródło: opracowanie własne na podstawie kodeksów karnych⁴⁶

(b) *Śledztwo* i *dochodzenie* versus *Ermittlungsverfahren*

Zarówno w Polsce, jak i w Niemczech, pierwszym etapem postępowania karnego jest postępowanie przygotowawcze (*Ermittlungsverfahren*), które w Polsce przebiega jako śledztwo lub dochodzenie. Ponieważ w obrębie prawa niemieckiego taki podział od lat siedemdziesiątych nie istnieje, a w polskim języku potocznym oba pojęcia traktowane są jako synonimy, dochodzi często do popełnienia błędu w tłumaczeniach z języka niemieckiego na polski. W tabeli 5 przedstawiono wielopłaszczyznowe różnice między obydwojema terminami.

Tabela 5. Porównanie pojęć *śledztwo* i *dochodzenie* w polskim systemie karnym

Kryterium	Śledztwo	Dochodzenie
ciężar gatunkowy sprawy	przestępstwa o dużym ciężarze gatunkowym, czyli o wysokiej szkodliwości społecznej, należące do właściwości sądu okręgowego	przestępstwa drobniejsze należące do właściwości sądu rejonowego

⁴⁶ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj%20.pdf> [dostęp: 11.12.2022].

Kryterium	Śledztwo	Dochodzenie
aspekty formalne	znaczny formalizm	postępowanie odformalizowane
podmioty prowadzące postępowanie	prokurator, Straż Graniczna, ABW, CBA	policja, organy: Inspekcji Handlowej, Państwowej Inspekcji Sanitarnej, urzędy skarbowe, strażnicy Państwowej Straży Łowieckiej
czas trwania postępowania	trzy miesiące – w uzasadnionych wypadkach okres śledztwa może być przedłużony na dalszy czas oznaczony przez prokuratora nadzorującego śledztwo	generalnie dwa miesiące – z możliwością wydłużenia przez prokuratora

Źródło: opracowanie własne

W powyższym zestawieniu przedstawiono, że w celu dokonania poprawnego tłumaczenia słowa *Ermittlungsverfahren* niezbędne są identyfikacja i analiza czynu, którego dotyczy tekst źródłowy, a następnie dokonanie porównania z terminologią języka docelowego według przedstawionych powyżej kryteriów.

3.2. Porównania prawniczo-językowe oraz prawniczo-kulturowe

Porównując pisma prawnicze, urzędowe czy z zakresu korespondencji handlowej, zauważamy różnice w zwrotach powitalno-grzecznościowych oraz bezpośredniego zwracania się do danej osoby:

(a)

Treść pisma polskiego rozpoczynamy zwrotem, np. *Szanowny Panie, Szanowni Państwo*, kończąc go zgodnie z tradycją i zasadami interpunkcji najczęściej wykrzyknikiem, a następujące zdanie rozpoczynamy wielką literą. Natomiast forma niemiecka *Sehr geehrte/r Frau... / Herr...* wymaga dołączenia nazwiska oraz zastosowania przecinka i w związku z tym pierwsze zdanie rozpoczynamy małą literą, np.:

Szanowna Pani!
W nawiązaniu do europejskiego nakazu dochodzeniowego numer 098 AR 91/18 przesyłam dokumentację bankową.

Sehr geehrte Frau Müller,
im Zusammenhang mit der Europäischen Ermittlungsanordnung, Aktenzeichen 098 AR 91/18, übersende ich Ihnen die Bankunterlagen.

Jeżeli nadawca nie jest w stanie jednoznacznie określić odbiorcy pisma, stosuje po polsku zwrot *Szanowni Państwo*, a tłumacz przetłumaczy to jako *Sehr*

geehrte Damen und Herren. Analiza polskich pism przewodnich, kierowanych przez prokuratorów do niemieckich organów ścigania, wykazała, że autorzy, którzy nie znają odbiorcy lub jego płci, często całkowicie rezygnują ze zwrotu grzecznościowego.

W tłumaczeniach ustnych należy zwrócić szczególną uwagę na różnice w zastosowaniu formy bezpośredniego zwracania się do danej osoby. O ile w polskim kręgu kulturowym stosujemy w formie grzecznościowej imię, np.: *Witam Pani Olu*, to w kręgu niemieckim zawsze zastosujemy nazwisko: *Hallo Frau Müller*.

(b)

Innym elementem porównań kulturowych jest stosowanie tytułów naukowych, określeń zawodów lub pełnionych funkcji w zwrotach grzecznościowych. Pomimo ich anachronicznego charakteru szczególnie w korespondencji niemieckojęzycznej pojawiają się powyższe elementy, np. w adresie:

Frau RAin
Eva Müller
Hauptstraße 1
53604 Bad Honnef

Jeżeli w adresie, tak jak powyżej, użyto tytułu zawodowego, jego powtórzenie w zwrocie grzecznościowym jest fakultatywne:

Sehr geehrte Frau Müller, lub *Sehr geehrte Frau Rechtsanwältin Müller;*

Wyjątek stanowią przypadki, kiedy odbiorcami są osoby sprawujące wysokie urzędy, gdzie uwzględnia się pełnioną funkcję, pomijając nazwisko, np.:

Sehr geehrter Herr Oberbürgermeister,
Sehr geehrte Frau Ministerpräsidentin / Staatsanwältin,

Szczególne formy grzecznościowe stosuje się wobec zwierzchników kościelnych, np.

<i>opat</i>	<i>Abt</i>	<i>Hochwürdiger Herr Abt</i>
<i>przeorysza</i>	<i>Äbtissin</i>	<i>Wohlerwürdige Frau Äbtissin</i>
<i>biskup</i>	<i>Bischof</i>	<i>Eure Exzellenz</i>
<i>kanonik</i>	<i>Domherr</i>	<i>Hochwürdiger Domherr</i>
<i>matka przełożona</i>	<i>Oberin</i>	<i>Ehrwürdige Frau Oberin</i>

4. Podsumowanie

Mimo braku jednoznacznego określenia, czym jest prawo porównawcze oraz co to pojęcie ostatecznie oznacza, należy ono do najważniejszych narzędzi pracy tłumacza i jest wykorzystywane na różne sposoby, w zależności od kontekstu, a także rodzaju tłumaczenia. Znajomość prawa porównawczego może pomóc tłumaczowi w zrozumieniu przede wszystkim różnic między różnymi systemami prawa, co może

być szczególnie istotne w przypadku tłumaczenia dokumentów prawnych. W praktyce tłumacz korzystający z wiedzy w zakresie prawa porównawczego, zwiększa swoje kompetencje w obszarze:

- analizy terminologicznej – tłumacz pracujący z dokumentami z zakresu prawa może napotkać na trudności w tłumaczeniu terminologii różnych systemów prawnych i dlatego znajomość prawa porównawczego może pomóc tłumaczowi w znalezieniu odpowiedniego ekwiwalentu w języku docelowym;
- kontekstu kulturowego – prawo jest zwykle związane z kulturą i tradycją danego kraju, co oznacza, że różne systemy prawne mają różne wartości i oczekiwania. Zrozumienie tych różnic może pomóc tłumaczowi w tłumaczeniu tekstu z uwzględnieniem kontekstu kulturowego i umożliwić tłumaczenie w sposób, który uwzględnia różne aspekty kulturowe danego kraju.

Praca tłumacza to niekończący się proces poszukiwania ekwiwalentów i niebezpieczeństwo napotykania pułapek językowych. Prawo porównawcze jest narzędziem, które pozwoli tłumaczowi na zwiększenie jakości wykonywanych tłumaczeń. Dzięki postępującej digitalizacji procesu dydaktycznego –widocznej w coraz bogatszej ofercie szkoleń specjalistycznych, których nadrzędnym tematem jest porównywanie elementów systemów pranych, tłumacze mają szerokie możliwości zdobywania oraz zwiększania poszerzania zakresu kompetencji merytorycznych.

Bibliografia

- Bold K.B. (2011). *Erfolg durch Kompetenz*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Driesen Ch. (2018). *Gerichtsdolmetschen*. Tübingen: Narr Francke Attempto.
- Cialdini R. (2022). *Wywieranie wpływu na ludzi*. Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Ebert K.H. (1978). *Rechtsvergleichung*. Bern: Stämpfli & Cie.
- Gościński J. (2019). *Angielskie orzeczenia w sprawach karnych*. Warszawa: C.H.Beck.
- Hejwowski K. (2004). *Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Köbler G. (1999). *Juristisches Wörterbuch*. München: Franz Vahlen.
- Kozłowska Z. (2018). *Tłumaczenie pisemne na język polski*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kubacki A.D. (2008). Kształcenie sprawności tłumaczenia na poziomie kolegialnym i uniwersyteckim. W: A.M. Harbig (red.), *Nauczanie języków obcych w szkole wyższej*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, s. 85–97.
- Kubacki A.D. (2014). Błąd krytyczny w tłumaczeniach poświadczonych. *Lingua Legis*, 22, s. 58–68.
- Nęcka E. (2020). *Psychologia poznawcza*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Pervin L. (2001). *Osobowość teoria i badania*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Pieńkos J. (2003). *Podstawy przekładoznawstwa od teorii do praktyki*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zamykacze.
- Polański K. (1999). *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Wrocław: Ossolineum.
- Pommer S. (2006). *Rechtsübersetzung und Rechtsvergleichung*. Frankfurt nad Menem: Peter Lang.
- Stefaniak K. (2007/2008). Kompetencja medialna tłumacza. *Rocznik Przekładoznawczy. Studia nad teorią, praktyką i dydaktyką przekładu*, 3/4, s. 213–223.
- Tokarczyk R. (2008). *Komparatystyka prawnicza*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Wróblewski B. (1948). *Język prawny i prawniczy*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- Vinay J.P. (1995). *Comparative Stylistics of French and English: A methodology for translation*. Amsterdam: Benjamins Publishing Company.

Netografia

- Biel Ł. (2013). *Integracyjne podejście funkcjonalne w dydaktyce przekładu prawniczego*. https://www.researchgate.net/publication/275932807_Integracyjne_podejscie_funkcjonalne_w_dydaktyce_przekladu_prawniczego [dostęp: 20.12.2022].
- de Groot G.R. (2001). *Rechtsvergleichung als Kerntätigkeit bei der Übersetzung juristischer Terminologie*. https://www.researchgate.net/publication/334005694_Rechtsvergleichung_als_Kerntatigkeit_bei_der_Ubersetzung_juristischer_Terminologie [dostęp: 16.11.2022].
- Encyklopedia PWN. https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/prawo_por%C3%B3wnawcze.html [dostęp: 02.09.2022].
- Encyklopedia PWN. https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/komparatystyka_prawnicza.html [dostęp: 01.09.2022].
- Kodeks karny. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/UD19970553Lj%20.pdf> [dostęp: 11.12.2022].
- Korpala P. (2016). *Kompetencje tłumacza ustnego*. https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/19329/1/Korpala_2016_Kompetencje%20t%C5%82umacza%20ustnego.pdf [dostęp: 04.01.2023].
- Madeja A. (2010). *Komparatystyka konstytucyjnoprawna. Antecedencje, ewolucja, przewidywane kierunki rozwoju*. <https://apcz.umk.pl/SIT/article/view/SIT.2010.006> [dostęp: 20.09.2022].
- Simmonaes I. (2013). *Juristisches Übersetzen – Vergleich als Grundlage der Erkenntnis*. http://www.trans-kom.eu/bd06nr01/trans-kom_06_01_09_Simmonaes_Juristisch.20130701.pdf [dostęp: 04.10.2022].
- Szymczak I. (2014). *Metoda nauki o porównywaniu systemów prawnych*. <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/rpeis/article/view/1791> [dostęp: 28.03.2023].
- Wróbel A. (2016). *Badania prawno-porównawcze w prawie karnym na przykładzie systemów prawa karnego Polski, Ukrainy oraz Rosji – od teorii po praktykę*. https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/38043/wrobel_badania_prawno-porownawcze_w_prawie_karnym_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y [dostęp: 04.10.2022].

Słowa kluczowe

kompetencje tłumacza, prawo porównawcze, porównywanie terminologii prawniczej, język i kultura

Abstract

Comparative law as a sworn translator's tool

On the basis of many years of experience as a sworn translator in Germany and Poland, the author describes the role of comparative law in the translation process. After presenting an outline of multifaceted competences that a sworn translator should have and after showing how the lack of them affects the correctness of translations, the author explains the essence and development of comparative law. The practical part includes terminological, linguistic, and cultural examples demonstrating the scope of applications of comparative law in the sworn translator's work.

Keywords

translator's competence, comparative law, comparisons of legal terminology, language and culture